

ARTA MÅSAR I FLYKTKEN

Sträckande måsar är spännande, men kan också vara stressande. Ofta går det fort, enskilda individer kan vara svåra att hitta och bestämma. Vi går igenom tio arter i ungfågeldräkt. Fyra är vanliga under sträck/havsfågelskådning, fyra är sällsynta men har setts på västkusten. Två har inte setts här – ännu.

TEXT: DAVID ARMINI

DAVID@ARMINI.SE

URVAL

Här behandlas måsar som kan eller borde kunna ses på sträck vid den svenska västkusten. Tio arter tas upp – samtliga som har setts i Sverige utom långnäbbad mås, präriemås och sotvingad mås. Alla tio har setts eller borde kunna ses sträckande hos oss under höst eller vinter.

Varje art beskrivs i den ungfågeldräkt som är troligast under höst och vinter – för de flesta arter innebär detta första vinterdräkt.

UPPDELNING

Samtliga måsar är knutna till vatten och kan ses vid vilken kust som helst. Ett sätt att dela upp dem är i en grupp pelagiska respektive en grupp som ofta förekommer på inlandslokaler.

Till gruppen landmåsar hör förstas våra allmänna arter skratt- och fiskmåsar, samt den allt vanligare svarthuvad mås. Hit hör också extremt sällsynta nordamerikanska trädmåsar och ringnäbbad mås.

För resterande fem måsar gäller att de är pelagiska, alltså bundna till havet. Undantaget är dvärgmåsar som häckar i insjöar och sträcker över land. Likväl är det en art som utanför häckningstid nästan exklusivt är pelagisk.

Uppdelningen avspeglar också ungfågelnas vingovansida: alla landmåsarna har en spräckligt tecknad vingovansida med tydlig svart kant på armpennorna. De pelagiska måsarna har en renare tecknad vinge: Ismåsar nästan helt vita och de andra fyra med kontrasterande svart-vit-grå-teckning och med vita eller nästan helt vita armpennor och inre handpennor.

Även uppträdande, beteende och flyktsätt skiljer sig mellan grupperna, även om skillnaderna inte är konsekventa. Förenklat kan landmåsar i större utsträckning förväntas ses sträckande i flock i lugnare väder, medan de pelagiska måsarna är mer sannolika att se när det blåser mer

Förekomst och flyktsätt

En dag med pålandsvind vid västkusten finns fyra arter som är sannolika att se, två arter vardera av landmåsar och pelagiska måsar: skrattmåsar, fiskmåsar, tre-tåig mås och dvärgmåsar.

De sex andra arterna är ovanliga eller extremt ovanliga – från de årliga tärnmåsar och svarthuvad måsar, till trädmåsar som setts fyra gånger i Sverige.

Som med all fältbestämning är det nödvändigt att titta på många individer för att lära sig och få en känsla för karaktärer i dräkt, form och flyktsätt. Bra är också att ta hjälp av omständigheter och årstid för att få en ledtråd. Vid svag

Få måsar är så grafiskt eleganta som tretåig mås. Ungfåglarna behärskar till fullo konsten att rida på vindarna, även i styv kuling.

Bild: HANS ZACHRISSON

vind i augusti bör det vara större andel fisk- och skrattmåsar, medan andelen dvärg- och tretåig mås är högre vid hård pålandsvind senare under hösten.

Tänk också på att form och storlek är svåra att avgöra: Dvärgmåsar är visserligen signifikant mindre än en skrattmåsar, men det är överraskande svårt att avgöra detta utan att ha fåglarna sida vid sida. Även vädret påverkar intrycket av fågelns storlek. Hård vind pressar fjäderna mot kroppen och fågeln rör sig på ett annat sätt – sådant kan påverka storleksintrycket.

Flyktsätt och rörelsemönster är ofta till hjälp vid artbestämning, men även

här varierar intrycket mycket beroende på väder.

GRUPP 1: LANDMÅSAR

Särskilt vid svag vind flyger dessa arter gärna i flock, även blandflockar är vanliga men bara inom gruppen. Det är exempelvis nästan otänkbart att se en tretåig mås i en flock med skrattmåsar, medan skrattmåsar och fiskmåsar ofta ses flyga tillsammans.

Vid hårdare vindar praktiserar samtliga arter dynamisk flykt, och flyger till och med i fina bågar. De kan alltså växla mellan att flyga högre upp i den hårda vinden för att få fart, och sedan sjun-

ka närmare vattnet där det blåser mindre för att vinna väg. Detta sker ofta med mycket flaxande med vingarna, men de kan också glidflyga både korta och långa stunder. Särskilt fiskmåsar kan flyga i vackra bågar.

SKRATTMÅS

Allmän häckare i landet som ofta ses sträckande vid kusten.

I alla väder är både profil och flyktsätt typiska för en van betraktare. Skrattmåsar flyger aktivt, med bestämda vingslag, ungefär som en person som tävlingsror. Flyktsättet kan påminna mer om en tärna än en trut.

Under sträck i svag vind flyger skrattmåsar gärna i flock, ibland på höjd. Vid hård vind nyttjar den inte dynamisk glidflykt lika mycket som fiskmåsar. Mest blir det enstaka kast som då ser ut mer som att skrattmåsen drabbats av en hård vindby. Ofta flyger den nära vattenytan. Hård vind brukar också innebära att det ses färre skrattmåsar vid kusten.

FISKMÅS

Är liksom skrattmåsar en allmän häckare i landet som ofta ses sträckande vid kusten. Fiskmåsar kan både upplevas som anonym och elegant. Nästan oavsett väder tar den sig fram utan att göra något väsen av sig, med en flyktstil som är väl anpassad och ekonomisk oavsett väder. Vid lugnare väder flyger den gärna i flock, liksom skrattmåsar, och arterna förekommer ibland i blandflockar. Vid hård

vind överraskar den med att flyga i vackra bågar i väl balanserad dynamisk glidflykt. Emellertid genomför den sällan konsekvent bågflykt under en längre stund, som om den behövde stanna upp och flyga vanligt efter några vackra bågar.

SVARTHUVAD MÅS

Arten ses årligen i Sverige och ökar dessutom. Exempelvis har samtliga sex fynd av sträckande fåglar vid Höns skett efter 2011.

Svarthuvad mås liknar fiskmåsar till form och storlek och särskilt ungfågeln är lika varandra även i dräkten.

Flykten kan påminna både om skrattmåsar och fiskmåsar.

TRÄDMÅS

Det finns bara fyra publicerade fynd av denna nordamerikanska art i Sverige,

men den är en årlig gäst på de brittiska öarna så den kan vara förbisedd. Arten är svår att skilja från skrattmåsar, och genom att den är så sällsynt behövs förmodligen fotodokumentation för att en sträckande individ ska publiceras. Arten är mycket lik skrattmåsar i alla dräkter, men är bland annat mindre och kan påminna om dvärgmåsar.

RINGNÄBBAD MÅS

Liksom trädmåsar är detta en art från Nordamerika som är extremt sällsynt i Sverige med endast 11 publicerade fynd. Arten är dock årlig på de brittiska öarna och kan vara förbisedd i Sverige. Precis som med trädmåsar fordras förmodligen foto för att en förbisträckande ungfågel ska bli officiellt publicerad.

Arten är nära släkt med fiskmåsar och liknar denna i alla dräkter, ungfågeln påminner också om svarthuvad måsar.

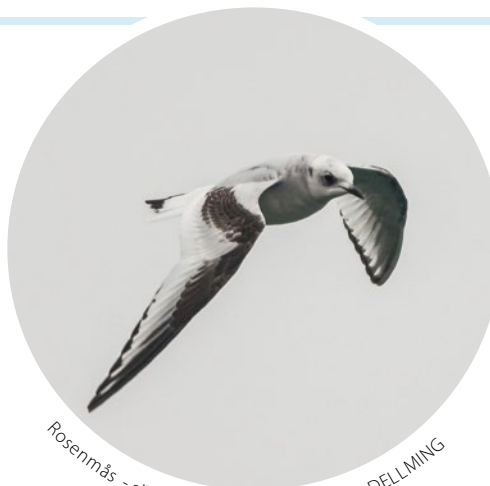
GRUPP 2 - HAVSMÅSAR

Samtliga arter i denna grupp är strikt bundna till havet året om, utom dvärgmåsar under häckningstid. Till skillnad från gruppen landmåsar, ökar sannolikheten att se någon av dessa arter under en dag med hårdare pålandsvind.

Dvärgmåsar och rosenmåsar flyger gärna i flock precis som landmåsar (även om det inte är aktuellt med flockar av rosenmåsar i Sverige, så skulle det vara tänkbart att se en i en dvärgmåsflock). De andra måsarna flyger aldrig i uttalade flockar, men de kan uppträda i en löst sammanhållen grupp.

TRETÅIG MÅS

En liten koloni finns sedan 1967 på Nidingen, men framför allt uppträder arten i Sverige i samband med pålandsvind längs västkusten. Hårdare vind brukar dessutom innebära att fler ses. Arten har en karaktäristisk kombination av att flaxa liksom andra måsar, men också kunna växla till flykt med stela vingar, närmast liknande stormfågel eller till och med liror. Tretåig mås kan flyga elegant och länge i dynamisk glidflykt, med endast få stela vingslag. Den flyger inte i flock liknande dvärgmåsar, skrattmåsar eller fiskmåsar, men kommer ofta i löst sammansatta grupper. I

Rosenmåsar - sällsynt gäst i väst Bild: BJÖRN DELLMING

samband med höststormar kan så stora mängder förekomma att det nästan är som en enda stor flock.

TÄRNMÅS

En sällsynt men årlig gäst i Sverige, nästan enbart sedd sträckande på västkusten i samband med hård vind under hösten. Till skillnad från de andra måsarna behåller den juvenil dräkt under hela hösten.

Storlek, proportioner och flykt mitt emellan eller med lite av varje från dvärgmåsar och tretåig måsar. Det är den mås som mest praktiserar dynamisk glidflykt tillsammans med tretåig måsar. Å andra sidan kan de också driva runt

mellan vågor liksom dvärgmåsar eller tärnor och då vara svår att hitta och följa.

ROSENMÅS

Mycket sällsynt i Sverige, observationer sker inte årligen, och i skrivande stund är det fem år sedan någon rosenmåsar senast sågs. Arten är noterad på sträck vid havsfågelskådning vid flera tillfällen.

Flykt likartad dvärgmåsar.

DVÄRGMÅS

Häckfågel i sötvattensträsk på Gotland, Svealand, Norrland, Norge och Finland som ofta ses på sträck både i lugnt väder och vid hård blåst. Dvärgmåsar kommer ofta i flock, men ensamma individer ses också. Flykten likartad oavsett vind: Snabba vingslag som liknar svarttärna och en flyktbana mest lågt över vattnet. Flykten kan avbrytas för att stanna upp kort, eller för att fara iväg med vinden och få fart. I hård vind är den ofta svår att hitta och följa genom sin flykt nära vattnet och sina tvära och oväntade kast.

ISMÅS

Mycket sällsynt gäst i Sverige som brukar dyka upp med några års mellanrum. Flera av observationerna har varit av sträckande individer.

Bild: BJÖRN DELLMING

Skrattmåsflockar sträcker ofta nära vattenytan, men kan även ta höjd i svagare vindar. Här är en flock med subadulta skrattmåsar.

Artkaraktärer att ge akt på

Bild: SIMON CARRINGTON

Skrattmås

En lättbestämd art under de flesta omständigheter. Den har vissa drag gemensamt med fiskmås, men ska under de flesta omständigheter inte vålla något problem.

Nyckelkaraktärer jämfört med fiskmås:

- Smalare och längre näbb med röd ton
- Svarta fläckar på huvudet
- Vita handtäckare och vit yttre del av handen
- Ljust grå och otecknad undersida av arm och armhåla
- Rent vit inre del av stjärt och övergump
- Ljust grå, nästan vit mantel och större armtäckare

Bild: ERIK HIRSCHFELD

Bild: BJÖRN DELLMING

Fiskmås

1K-fåglar på hösten kan vara mycket lik unga eller subadulta gråryggade trutar, främst gråtrut men även den ovanligare kaspisk trut. Även den mest erfarna skådaren kan ibland komma snett i bestämning av enskilda individer. Riktigt hållbara och konkreta karaktärer finns inte, nästan alla handlar om bedömning. För att komplicera det varierar ruggning stort bland trutar.

Om andra fåglar finns att jämföra med, som skrattmås, tretåig mås eller adulta trutar, så brukar det vara enkelt. Fiskmås är närmare skrattmås i storlek än gråtrut, och är nästan precis jämnstor med tretåig mås.

Nyckelkaraktärer jämfört med gråtrut:

- Smalare och kortare näbb.
- Litet huvud.
- Mindre svart på stjärten och närmare rent vitt på övergump och vita delar av stjärten.

Bild: BJÖRN DELLMING

Svarthuvad mås

Förenklat är en svarthuvad mås en fiskmås där alla gråbruna och bruna partier ersatts av svarta eller ljusgråa. Resultatet är en fågel som är nästan monokrom och går i svart och ljusgrått/vitt.

Nyckelkaraktärer jämfört med fiskmås:

- Mörk näbb.
- Svarta markeringar på ett i övrigt ljusgrått huvud.
- Rent vit stjärtovansida och övergump, så när som på ett smalt och distinkt avsatt svart ändband.
- Omönstrat vit eller ljusgrå vingundersida så när som på ett svart band längs bakkanten av vingen.
- Ljusgrå eller nästan vit mantel och större armtäckare.

Bild: BJÖRN DELLMING

Bild: HANS BISTER

Trädmås

Trädmås är extremt sällsynt i Sverige, och dessutom svår att skilja från skratmås. Om en misstänkt trädmås kommer sträckande, är det nästan nödvändigt att få bra foton av den för att säkert kunna bestämma den och få den publicerad.

Väsentligen lik skratmås, med drag av dvärgmås.

Nyckelkaraktärer:

- Mellan skratmås och dvärgmås i flyktsätt och storlek.

Nyckelkaraktärer jämfört med skratmås:

- Kort svart näbb.
- Svarta yttre större handtäckare (notera att en del skratmåsar kan ha detta också).
- Inre handpennor och inre större handtäckare ljusgrå (om en skratmås har svarta yttre större handtäckare, är detta parti också mörkt).
- Smalt svart band längs hand- och armpennor. Skratmås har bredare och diffust.

- Annorlunda tecknad undersida av handen: smal svart kant och innanför ljusgrått eller vitt.

Nyckelkaraktärer jämfört med dvärgmås:

- Vitt på huvudet likt skratmås.
- Rundad, inte kluven stjärt.
- Dvärgmås har ett brett svart band som löper över yttre handpennor och armtäckare.
- Även beteende närmar sig dvärgmås, exempelvis snappar arten insekter över vattenytan för att säkert kunna bestämma den.

Ringnäbbad mås

Mycket lik fiskmås men liknar även svarthuvad mås och gråtrut i andra vinterdräkt. Liksom med trädmås gäller att om en misstänkt ringnäbbad mås kommer sträckande, är det nästan nödvändigt att dokumentera den med foton

Nyckelkaraktärer jämfört med fiskmås:

- Kraftig rosa näbb med brett svart band över spetsen.
- Mellanting mellan fiskmås och svarthuvad mås vad gäller vingovansida och rygg: Utan bruntoner som hos fiskmås, men inte så distinkt tecknad som svarthuvad mås.
- Större armtäckare och mantel nästan lika ljusgrå som svarthuvad mås.
- Vingundersidan tecknad likt fiskmås.

Bild: BJÖRN DELLMING

Tretåig mås

Arten är den i Sverige vanligast förekommande som är helt anpassad till ett liv vid och på havet. En blåsig dag vid kusten är den ofta en karaktärsfågel. Den är säregen jämfört med de vanligare måsarna som vi ser och står ut både med stelare flykt och den speciella teckningen.

Normalt ska 1K-fåglar på hösten vara enkla att bestämma, både genom hur de flyger och genom den vackra svartvita teckningen som bildar något av ett svart W över ryggen och vingarna. Vid minsta tveksamhet om bestämning jämfört med skratmås och fiskmås, lägg märke till:

- Svart boa som ligger om nacken.
- Ljusgrå eller nästan vita vingundersidor.
- Svart näbb.
- Kluven stjärt.
- En vit triangel längs inre handpennor, upp till vingknogen och in till kroppen.

Bild: BJÖRN DELLMING

- Otydligare och bredare svart ändband på stjärten och med mer bruna/svarta fläckar i det vita på stjärt och övergump.

Bild: MAGNUS HELLSTRÖM

Bild: BJÖRN DELLMING

Tärnmås

På vissa sätt är tärnmås ett mellanting mellan tretåig mås och dvärgmås, bland annat kan tärnmås kan flyga likt bägge arterna. Särskilt lurigt är om det en dag passerar många tretåiga måsar – då kan en enstaka dvärgmås lätt föra tankarna till tärnmås. Likadant gäller det omvända, under en dag med fler dvärgmåsar men enstaka tretåiga måsar.

Och så kan det inte nog understrykas hur många gånger både tretåig mås och dvärgmås kan förefalla ha en teckning på ovansidan av vingar och mantel som är precis den man tänker sig att tärnmås ska ha!

Nyckelkaraktärer jämfört med både tretåig mås och dvärgmås:

- Huvudet ser mestadels mörkt ut och saknar svarta markeringar.
 - En gråbrun markering ses på huvudsidan och ned på halsen.
 - Stjärten är djupt kluven, men det är sällan möjligt att se på en sträckande individ.
 - Vid direkt jämförelse är tärnmås mindre än tretåig mås och större än dvärgmås.
 - Om det går att säkerställa att den saknar svart band längs armtäckarna är det en bra karaktär.
- Nyckelkaraktärer jämfört med tretåig mås
- Det svarta på handen upptar mer än halva handen, tretåig mindre än halva handen.
 - Det vita på armen upptar mindre än hälften av armen. På en tretåig mås upptar det ljusa partiet ungefär hälften av armen.
 - På vingundersidan finns ett gråbrunt streck längs armpennorna.

Nyckelkaraktärer jämfört med dvärgmås

- Rent vit triangel från inre handpennor, till knogen och in till kroppen.

Bild: PATRIK JONASSON

Bild: BJÖRN DELLMING

Dvärgmås

Arten är något av katten bland hermelinerna: Den påminner om landmåsaarna genom att häcka i inlandet och att den inte nyttjar dynamisk glidflykt. Å andra sidan är det en pelagisk art utanför häckningstid, och liksom de andra havsmåsaarna skyggar den inte för hård vind utan ökar ofta i antal med hårdare vind. Liksom landmåsar tenderar dvärgmås att följa vattenytan när vinden blir hårdare, för att utnyttja att det blåser svagare närmare vattenytan.

Nyckelkaraktärer jämfört med tretåig mås och skratmås

- Under nästan alla omständigheter ska storlek och flyktsätt omedelbart fälla avgörandet: Tretåig mås och skratmås är cirka 50 % större, både i kroppslängd och vingspann. Bägge arter är närmare fiskmås i kroppsform och storlek. Dvärgmås flyger ofta tätt efter vattenytan, kastar hit och dit, försvinner lätt et cetera. Tretåig mås å andra sidan flyger särskilt i hård vind på stela vingar i stora eleganta bågar. Skratmås har en lugnare och rakare flykt.
- Vid tveksamhet gentemot tretåig mås: Lägg märke till det vita partiet på handen och armen. Det är betydligt mindre och mer genombrutet hos dvärgmås.
- Vid tveksamhet gentemot skratmås: Titta efter skratmåsens vita yttre handtäckare och mörka bakkant längs hela vingen.

Bild: BJÖRN DELLMING

Rosenmås

Rosenmås är mycket lik dvärgmås, både vad gäller dräkt, flyktsätt och proportioner. Skillnaderna är små och det behöver vara goda omständigheter för att kunna bestämma en förbisträckande ung rosenmås.

Nyckelkaraktärer jämfört med dvärgmås:

- Rent vita armpennor och inre handpennor.
- En vit kil på handpennor som nästan når vingspetsen – utanför ett smalt, distinkt svart band längs toppen av handpennorna.
- Mycket kort näbb och kort huvud/hals.
- Lång stjärt med en avslutande kilformad spets, i stället för dvärgmåsens korta, kluvna stjärt.
- Diagnostiskt tecknad vingundersida: övervägande grå med rent vitt parti längs pennorna.

Bild: BJÖRN DELLMING

Karaktärer att titta extra på

Näbb

I nästan samtliga fall hjälper det om näbben kan ses bra:

- Tjocklek, längd och färg.

Vingundersida

Vingundersidans teckning är nästan alltid till hjälp vid bestämning av måsar och samtidigt en underskattad karaktär. Lägg särskilt märke till:

Mörk eller ljus?

- Mörk eller svart kant längs någon eller hela delen av bakkanten?
- Om handen är mörk och vingundersida i övrigt är ljus så är det en skratmås.
- Med mycket markeringar på vingundersidan kan det bara vara en fiskmås, ringnäbbad mås eller en trut.

W-teckning

- Tretåig mås, rosenmås och dvärgmås har en teckning på övervidan av vingen som ser ut att bilda ett (brutet) W. Tärnmås har också ett liknande mönster även om den bara har svart på handen.
- Lägg särskilt märke till om hur mycket vitt det är på pennorna och hur mycket svart det är på handen.

Stjärtform

Om det går att se, är det en viktig karaktär vid bestämning av de pelagiska måsaarna:

- Är den kliven, djupt kliven eller spetsig?

Nyans på mantel & större armtäckare

- Öva på att hitta större armtäckare och bedöma färg på dem och manteln. Det är en viktig karaktär för att bestämma fiskmås, svarthuvad mås och ringnäbbad mås.

Yttre handtäckare

- Vita yttre handtäckare är unikt för skratmås.

Ismås

Arten är en unik fågel, som i alla dräkter är helt eller nästan helt vit. Enda förväxlingsrisk är därför albinistiska eller kraftigt blekta individer av andra måsararter. Storleken ligger närmast fiskmås, men ismås har bredare vingar och kraftigare kropp.

Lägg särskilt märke till kroppsform, benfärg, eventuella svarta markeringar i fjäderdräkten, ansiktsteckning samt näbbfärg och näbbform.

Bild: PATRIK JONASSON